— Три годи не пив з багачами за одним столом, три годи з родом не гуляв, як на ножах був, а сьогодні, виходить, поїду колядувати?.. Не годиться наче так, та поїду на злість, побачу, яку то політику мені шуряки мудрі з тестем заспівають?..

Швачка стояв коло столу, як той дружко на весіллі: шапка заломлена набакир, на вусах краплини води, а широка долоня руки лягла на стіл так сильно, що захиталося світло каганця в хаті. Жінка щебетала, раділа:

— Хіба ти проп'єш своє старостування? — обережно засміялась вона, розстеляючи на столі свою дівоцьку тернову хустку.— Не вік же гризтися з людьми да комнезамів своїх захищати... — виводила вона далі, кінець тій хустці розгладжуючи, а на Швачку пильно вдивлялася, думала: "Хоч би не розсердився!.."

Та Мусій Швачка сміявся:

— О, знов за батькову землю жаль підсокирюється! Пропало вже навіки, Мар'яно, шість десятин; взяли ту землю мої комнезамщики як зубами! А зате ніхто не гавкне, ніхто, що Мусій Швачка неправильну політику робить... Ну, скажи мені, хто докаже неправильну політику?!

Слово "політика" вразило Мар'яну: це так дражнили на селі її чоловіка, що ліпив іноді оте слово туди, де й не слід було... Вона махнула рукою:

— Служив їм, служив, а дяка? Ворогів нажив пів-села — оце така заслуга; не бійся, як здихала я з дітьми, коли ти тікав з комуною, батько, спасибі їм, за рядно аж три пуди жита дали...

— Ого, — засміявся Мусій, — да такої ласки, западеться вона, в цигана можна доскочити, не то в рідного батька! Правда, дочко? — запитав він жартома на полу свою Степанидку, дочку найстаршу.

— Правда, — одказала та батькові, на матір глянувши.

— Правда, — підхопила Мар'яна, — що ти зарічана дуже.

— В батька вдалася! — рубнув Швачка, а Степанидка на це засоромилася — замовкла.

Хотіла ще Мар'яна сказати чоловікові про те, що всі багачі на селі лають тільки тих, кому він землю понарізував, а, мовляв, його, Мусія Політику, що збувся десь на перекопських дротах двох пальців, а коли не пошанується — голови одбіжить, та не сказала: так хотілося поїхати їй до роду!

— Ти вже хоч там, у батька, перед зятями, про свою політику не згадуй, а то ще наб'ють з доброго дива, — застерегла вона чоловіка, а сама, схвильована, ждала, що він скаже на це.

Тоді Мусій простяг на світло каганця свою ліву руку, де випиналися дві маленькі кукси з пальців, і сказав не на жарт тверде слово:

— Хай не забувають, що Політика одбіг під Перекопом два пальці з лівої руки, зате права ціла, а за стрільбу сам цар Микола медалю видав!..

"Такі якісь думки чудні верзуться", — подумала.

— Чого це ти зашилилася, мовчиш? — запитав Мусій жінку, стьобнувши різко батогом коня.

Опленчаки-сани заточилися під якусь лісу, кінь підкинув їх — висмикнув під горбик: далі дорога прослалася рівна, засіяна синіми смугами од місяця, мов хто полотна прослав білити. Сніг під саньми рипить, а з-під копитів коня, здається Мар'яні, вилітають ухналі — дивні такі — срібні, сині, золоті... Добре йде під гору кінь Мусія Швачки!

— Це я згадала, — каже Мар'яна, нахиляючись до чоловіка, — Андріяна: вони ж тепер з батьком свати; він, мабуть, теж приїде колядувати?.. — Вона запитала про Андріяна з якимось невідомим їй острахом.

— Да, це — свати, аби чорт їх ухватив! — жартома одказав Мусій, і їхали якусь часину мовчки. — Це вже Степанидка заснула, — мовив нарешті аж за селом Швачка. Додав: — Ех, їду оце на страменіє: ну, скажи, яка там мені гульня буде, коли кругом сичатимуть, мов гади:

"Комуна" родається, старці очі вгору підводять..."

І Швачка не витримав — вилаявся гидкою лайкою. Далі вдарив з люті коня, той рвонув копитами замета й помчав сани з усієї сили. Мар'яна мовчала.

Уже в'їздили на панські землі, де стояли ще не скінчені нові хати, занесені великими валами снігу; одна з них, щасливіша, накинула на себе якусь дранку з гречаної соломи, у вікні — синє світло чи каганця, чи лампадки блимає, гасне; а друга хата, через дорогу, виставила голі причілки і зяяла чорними ямами невставлених вікон.

Кінь, добігаючи до цієї хати, раптом спіткнувся і злякано захріп. Швачка смикнув його назад — зупинив.

Мар'яна цокала з переляку зубами, Мусій обережно, тихо якось, витяг з кишені револьвера, але скрізь — мертва тиша.

Світло в хаті раптом спалахнуло — раз, другий і за третім — погасло; кінь же стояв на місці та гріб копитом сніг... Швачка пробіг трохи наперед і, нахилившись над якоюсь чорною плямою, раптом голосно загукав:

— Кіт замерзає! От бідний, не попав до хати, а тепер колядує!..

Він підняв на руки холодного, ще живого, переляканого кота, що дряпнув його за руку, і приніс до саней: Мар'яна, схвильована з такої зустрічі, пошепки казала:

— Кинь його к чорту отуди в сніг — це хтось нарошне кинув. На зло...

— От дурна! — засміявся Швачка: — Чого ж йому, товаришку, пропадать?..

Він положив кота собі на коліна, прикрив його і, ховаючи до кишені револьвера, сказав жінці:

— Подарую Андріяну за бика... Уяви: не забув ще й досі розкуркулювання!.. Н-но! — гукнув Швачка і смикнув віжками коня.

До хутора лишалося ще дві версти. Різдвяна ніч, кована зорями, стояла в степу пишна й красна.

Кінь, коли повернув Швачка на шлях до хутора, де світилися у вікнах ясні, веселі огні, бадьоро пішов риссю, сани зарипіли полозками по чиємусь свіжому сліду, і тільки вітер шумів назустріч... Швачка під'їздив з Мар'яною до тестя.

Уже вималювалися темно-синіми силуетами на заметах снігу дві скирти соломи; засніжені тополі стояли, мов якась казкова сторожа, а сад при дорозі зацвів, мов бузок, інеєм...

— Колядують, — сказав Швачка, спиняючи бистру ходу коня.

Його голос — різкий на морозі — наче підкинув на санях Мар'яну; вона цілу дорогу тільки й думала про зустріч з багатим родом, боялася за чоловіка — такий він якийсь у неї "од серця" — слова не зважить, і запальний...

— Мусію, я тебе молю, — вимовила вона, коли під'їздили до двору батькового, — не сварися з ними за свою політику, хай на людях, а тут...

— Чого ти боїшся? — образливо одказав їй Швачка. — Чи я маленький, чи не знаю, де сказати, а де змовчати?!

— До чого як ти вже злишся? — лагідно промовила Мар'яна, і на її очах забриніли сльози; а одна сльозина, наче мороз її викотив з окна, тихо впала на коліна чоловікові. — Викинь того чорта! — і вона вхопила рукою за шерсть кота, що той давно задубів уже од морозу на Мусієвих колінах, і він його мовчки струснув з ніг на синій сніг.

— А благословіть колядувать?.. — гукнула Мар'яна до високої чоловічої постаті, що вийшла з хати.

Хтось хрипло поблагословив, одчинив ворота і, коли сани Мусія Швачки зупинилися під скиртами соломи, мовив:

— От мороз, Мусію Степановичу, аж пече! Колядникам не повезло сей год... Правда, Совєцька вдасть коляди не признає!..

Мусій мовчки розпрягав коня, накривав його старою шинелею; а Мар'яну на порозі зустрічала мати:

— Загордувала, дочко, наче десь за морями живеш... А тут весь рід з'їхався: колядують. Мар'яна заплакала і, спам'ятавшись, витерла сльози — обличчя в молодиці з морозу мінилося червоними яблуками на щоках,

тонкі губи були міцностулені, і лянтар намиста звисав на повногрудих персах. Вона піджидала в сінях Мусія: ніяково без чоловіка самій заходити в хату.

Ой гула-гула ;крутая гора... Святий вечір, добрий вечір...

У хаті колядували; ще тверезі були, і голоси жіночі гули соромливо — ніхто не співав на всю гортань. Отак на одній ноті загула пісня-колядка про круту гору, засіяну шовковою травою, і, коли переступили хатній поріг Швачки, завмерла.

— Оце добре, — сказав із-за столу Андріян, що сидів був поруч з Мар'яниним батьком: — Це добре... Мусій Степанович навчить вас по-совєцькому колядувать!..

І він, хитро усміхнувшись, моргнув до жінок, що колядку заспівували, та гості повернули голови до дверей, жінки втупили очі на Мар'яну, а чоловіки суворо віталися з Мусієм.

— Дав господь празник — усім празник, — приказувала Мар'яні мати, ніби виправдувала її перед родом, а Мусія зятем дорогим величала, аби сварки якої не було, і змітала полою керсетки місце на лаві — запрошувала дочку та зятя до столу сідати.

На столах стояла у великих мальованих тарілках страва: два ковбики в мисках лежали ще не початі, а самогон, заправлений цитринами, аж сизо-жовтий — такий мутний, займав на столах найпочесніші місця.

Гостей була повна хата; чотири зяті з жінками, сестрами Мар'яниними, сиділи вже за столами; Андріян Кушнір — сват батьків — сидів поруч свого сина і займав місце на покуті — почесне місце, бо, правду сказати, Кушнір з усіх гостей найбільший багатир тут був; куми та рідня близька й далека мали місце за Мусієвим столом і здивовані

були, що такий запеклий уже комуніст, як Швачка, а приїхав до тестя колядувати!

— Дай же, боже, і пшениці щоб родили, і діти красно на миру ходили! — примовила мати до Мар'яни чарку.

Мар'яна випила, а мати налила другу чарку Швачці, казала:

— Хоч за тебе, сину, ребро мені переломили, та кров моя за тобою, і в роду, виходить, всі ми рівні...

Вона обвела очима гостей — всі мовчали, Кушнір усміхнувся у вуса чорного, а коли Швачка випив з тещею по чарці та ще стара хлюпнула недопитий самогон під стелю, загукав:

—Е, так не годиться! Теща зятя коськає, а ми в порожні чарки заглядаємо!

Тоді всі якось веселіше загомоніли, чарки задзвонили, а студентка, дочка найстаршої сестри Мар'яниної, пишно до столу Швачки підійшла, привіталася.

— Мене з вишу за куркулівство викинули—ідіотизм якийсь! Дев'ять років на гімназію витратила, і прошу — дочка куркуля!

— Виходь заміж за комуніста — не викинуть! — гукнув здалека Кушнір.

— Хай вийде, чи з лахміттям з хати не викурю, — гордо мовив кремезний, припухлий на обличчі батько студентки.

Швачка, допивши для сміливості третю чарку, не втерпів:

— Просте дуже діло, небого: така більшовицька політика — вчилися колись багаті, хай ще бідні розуму доскочать!

— Пхи, яка ж тут політика?.. Кушнір. Правильно, Галино Дмитровна! Адійотизм, а не політика!..

І всі на слова Кушнірові засміялися; Швачка хотів був підвестися з-за столу, хотів покинути таке гостювання, але його заспокоювала Мар'яна, переконувала, що не слід на сміх та поговір з гостей виїздити.

...Ой що ж бо то та за ворон...

затягла якимсь тонким сопрано молода жінка, а дальші слова пісні проказав Кушнір, тільки не співали цю пісню, бо — святий вечір — не годиться такі пісні співати.

Всі, на диво, припрошували студентку, щоб заспівала української. Дівчина сміялася, а стара Кушніриха, вирівнявшись за столом, з гордістю промовила:

— Заспівай мені тієї України, хай хоч сина згадаю, що комуна за Петлюру вбила... Студентка почервоніла, очі долу спустила, косо глянувши за стіл, де мовчки, насуплений, сидів Швачка, і не співала.

— Роде мій дорогий! Свахо! — гукала Мар'янина мати до Кушнірихи, — Били комуну, й вона била — не згадуймо; а не треба святого вечора бучу якусь здіймати...

— Я, свахо, не здіймаю бучі, я прошу онуку вашу, хай мені України заспіває... — І Кушніриха заплакала.

Її заспокоювали гості, син суворо нагримав, і все, здавалося, знову було по-старому. Жінки заколядували, вихваляючи гостинність

господаря з господинею, Христа — дитя малеє — славили, і хата гула радощами за теє дитя.

Мар'яна сиділа мов на голках; сестри сухо з нею привіталися, а найменша, що за Кушніровим сином була, пальцем на її хустку показала, наче хотіла сказати: "Десь з чужої комори — виплакана хустка". І так гірко та боляче було Мар'яні, що ковтнути слину трудно — боялася розплакатися.

— ...Да не бійся ти, дурна, співай! — це батько мовив до студентки.

Та одкинула свої стрижені кучеряві коси з маленького лоба і, пристукнувши об долівку тонкої, панської роботи черевиками, гукала до гостей:

— А давайте заспіваємо "Застеляйте столи" — знаєте? Студенти так люблять на вечірках цю колядку народну, так захоплюються...

— Вони "Інтернаціонал" теж, як бугаї, ревуть! — вимовив зо зла Кушнір і сказав сватові, Мар'яниному батькові:

— Чув цих студентів у поїзді, як на святки їхали, — полівка, свату, а не люди! Пишеться — студент, а вимовляється — старець.

— А правда, Мусію Степановичу, що комуна вже торговлю дозволяє?

— Дозволяє, — незадоволено відповів той.

— Уже закон, — казав далі голосно Кушнір, — є такий, що не імєєш права собственность трогать — о!

Всіх зацікавила новина, що її сказав Кушнір, і ніхто з гостей навіть не думав співати; студентка вже розкрила була рота, де біліли гарні, мов

розлузані горіхи, зуби, і так застигла, а спам'ятавшись, лизнула губи й сіла коло Швачки.

— Мені дядя посвідку незаможницьку дасть, правда? — поспитала вона Мусія.

— А дядя в тюрму піде, по-твоєму? — відповів не в тон Швачка, Студентка пхекнула.

— От, Мусію Степановичу, четвертий, — казав через стіл до Швачки Кушнір, — год пройшов, як ви комуні бика, спасибі вам, взяли в мене, а я не забув. Умру — не забуду: грабіж...

— Я вам кота хотів сьогодні подарувати за того бика, та здох дорогою! Гарний кіт був...

— Ти ще молодий так мені одказувать...

— А як же треба одказувать? Підлизуватися, правда? Сварка от-от мала закипіти; Швачка сидів блідий, його ліва рука, з куксами на пальцях, тремтіла, очі бродили стуманілі по кутках хати. Мар'яни вже не було коло його — їй чимось докоряла менша сестра, Кушнірівна.

Швачка встав, похитуючись, з-за столу і тихо вийшов надвір.

Була глупа ніч. Зорі надулися — такі повні-повні, а місяць червоним півколом — на вітер — обведений, і все дворище аж ген-ген далеко на полях заюжилося снігом...

"Дме на завірюху", — подумав мляво Швачка і підійшов до стайні. У його коня впала додолу шанька з вівсом, він довго шукав по-темному і, коли знайшов її підбиту ногами під ясла, пожурив коня:

— От дурило ти! Голодний тепер?..

Кінь заіржав, стукнувши копитами об поміст.

— На, на, — приказував Швачка, надіваючи шаньку коню на голову. — Попоїси трохи, та рушимо додому, хай не сичать, гади! Політика, брат, наша їм не наравиться! Зраділи як: торговлю дозволено, а Кушнір уже й лапи простяг — землі хочеться... На груди б тобі землі насипать, зараза!

Кінь хрумкав овес, десь хропла в теплому сажку свиня. Швачка постояв та послухав: смачно спить!

Пішов назад до хати; голова йому похитувалася — був напідпитку, а рідко пив горілку.

Коло сінешних дверей згадав чомусь Швачка за студентку — засміявся і вдруге за сьогодні вилаявся гидкою лайкою:

— Сволоч!.. "Дайте, дядю, незаможницьку посвідку..." Наче я торгую незаможницькими посвідками!..

... Хата співала. Колядки змішувалися з піснями про той славний рід багатий, про бочки винові, про воли круторогі — сп'янив самогон пісню, і вона зухвало дзвеніла в шибки...

"Радуйся, Швачко, — думав Мусій, — радій: святий вечір! Хтось на селі тільки борщ салом затовк сьогодні, а не ковбики, навергані горою! А Кушнір, як та мідянка-гадюка, язиком крутить..."

Він розстебнув ґудзика на синій сорочці, з-під якої виглянула вишита червоно-жовтою заполоччю манишка білої, і твердо, з рішучістю на обличчі, зайшов до хати.

— Не хоче підгинати хвоста, собака, та доводиться підгинати, — впали через поріг, назустріч Швачці, чиїсь слова, і всі гості засміялися.

— Не та політика тепер...

— Голий був, голий зостався...

— Не займай ти, сину. Кушнірів, — підбігла й казала Швачці теща. — Нехай злість за водою спливе, а не треба сварки, не треба...

— Я нікого не займаю, мамо, — одказував голосно, щоб усі чули, Швачка.—Я бідний, та він дітей моїх не годує! Хай же...

Швачка люто метнув очима на Кушніра.

— Я не годую, — гукнув Кушнір, — дак люди, брат, годують!

— А хто ж буряки Мар'яні повесні давав? — мовив, задоволене одкинувшись на лаві, батько студентки.

Святий вечір, добрий вечір... — щирими голосами заспівували жінки.

Кушнір махнув рукою, і пісня стихла, мов роти хто замкнув. Мар'яна вибігла насеред хати, сльози капали на долівку, казала:

— Я, Дмитре, за ті буряки очі свої портила, як твоїй дочці (вона показала рукою на студентку) сорочку вкраїнську вишивала, а ти мене перед родом соромиш. За що дяка така?!

— Гроші, тітко, брали, треба одробляти... — вимовила серед німої тиші студентка.

— Брешеш, батькова дочко, за буряки сорочку тобі шила, а не за гроші, — мати твоя не схотіла грошей у мене брати... Правду кажу?!

— Яка тут правда?.. — Всі знизували плечима, тихо сміялися. Швачка стояв коло одвірка хатніх дверей, поруч з тещею, і блідий був, аж синій, — одна тільки рука, ліва, тремтіла, бо контужений був Швачка.

А Кушнір підвівся за столом, казав:

— Ти, як той Ірод-цар, людей убивав десь; жінку з дітьми тестю на кормьожку залишив, а сам повіявся комуну спасать!..

— Ну, далі — говори все! — глухо сказав Швачка.

— Все? А хто, як не ти, коли приїхав з-під Врангеля, землю почав на селі ділить? Не ти в тестя шість десятин заграбив та роздав чортам на бабайки?!

— Я.

— Ага, подякуйте йому, поклоніться...

Очі в Кушніра налилися кров'ю. Ніж у його руці стукав в такт промові об миску, і всі гості сиділи мовчазні й похмурі...

— Свате, кому це потрібно? — спромоглася вимовити коло Швачки теща, та її голос дерзко обірвав Кушнірів син.

— Не ваше діло, мамо, підкрутіть собі та сядьте...

Всі раптом за столом заворушилися, хтось гукнув: "Що ви робите?!"

Швачка шарпонув правою рукою до кишені, а Кушнірів син, що стояв був під великим, висячим каганцем, погасив світло.

По хаті пролунав дикий, божевільний крик з вуст Мар'яни.

— Батьки рідні, не сиротіть мене, не вбивайте... Та слова її заглушила розбита об одвірок пляшка, постріл десь в сінях і хрипке, мов недорізаного бика, булькотання...

— Він, паршивець, стріляє! — лунав у темряві голос старого Кушніра, і всі жінки посхилялися за столами. Одна студентка кричала:

— На землю падайте, на землю!.. — Та пострілів більше не було.

...Швачка лежав у сінях, навзнак, ніж кабанницький, з великою червоною колодочкою, стримів йому межи плечима — він ще харчав і довго стуляв пальці правої руки.

Перелякана, метушлива тиша. Хтось засвітив сірника.

Мар'яна лежала непритомна; хустка їй тернова закрила очі, а тіло билося об долівку — ридала, і сорочка з мережкою в поділках закотилася аж до страмного тіла.

Кушнір злякано глянув на Мар'яну, бігав очима й шептав:

— Нічого. П'яна, сумєстна драка — все. Так нужно говорить.

1926